

Karel Korous

Osobnosti, doba a Libochovicko

(3. doplněné vydání)

1. Páni ze Zajíce

Zbyněk Zajíc, zakladatel hazmburské větve rodu

Z listiny římského císaře Karla IV. z 10. března 1350 je patrné, že Jan Lucemburský prodal hrad a vesnici Klepy, tvrz a městečko Lubichowicz/ městečko hrazené (oppidum) s tvrzí (munitio)/ a vesnice Radowessicz, Lhotu a Poplzie se zbožím, a potvrzuje 26. prosince 1336 kupní výsadu panu **Zbyňkovi Zajíci z Valdeka, pánu na Žebráce** za 2.300 kop pražských. Téhož roku 1336 na sv. Anežku obdržel Zbyněk Zajíc za hrad a městečko Žebrák od krále Jana Lucemburského výměnou hrad a městečko Budyně.

Zbyněk Zajíc z Valdeka a na Žebráce (později z Hasenburga) byl synovcem *Viléma (Vilíma) Zajíce z Valdeka*, který byl nejvyšším komořím, pánem Berouna a Domažlic a hradů Přimda (Przimda) a Křivoklát a vychovatelem budoucího císaře Karla IV. Vilém Zajíc pak byl vnukem zakladatele hradu Valdeka a kláštera augustiniánů sv. Dobrotivé - Oldřicha Zajíce.

„Český král Jan Lucemburský udělil (snad roku 1336) Zbyňku Zajícovi z Hasenburga dědičnou důstojnost nejvyššího truksasa království pro něho a vždy pro nejstaršího potomka rodu.“

Pan Zbyněk hrad Klep dal přebudovat, zpevnil jej „dílem římským“ (z kamene a malty) a přezval je, podle zajíce, svého erbovního znaku, na Hasenburg. Od r. 1341 se on i jeho potomci psali **Zajícové z Hasenburga**.

V letech 1340 až 1350 založili páni z Hazmburku u Libochovic ovocný sad o výměře přes 12 ha. (Přetrval do r. 1860). Hrad Hazmburk slynul nedobytností, konaly se zde rytířské turnaje. **Zbyněk Zajíc** byl vůdcem vojska Karla, markraběte moravského, při tažení do Lombardie. Obdržel příjmení **Zámořský z Hazmburku** (patrně byl v Palestině a Egyptě). Zemřel roku 1368.

Vilém Zajíc a jeho syn Zbyněk, pozdější pražský arcibiskup

Syn Zbyňkův **Vilém Zajíc z Hazmburku** koupil Kostelec. Měl šest synů a čtyři dcery. Zemřel r. 1393. Jedním ze synů Viléma a **Anny ze Slavětína** (tedy vnukem Zbyňka Zajíce - zakladatele hazmburské větve rodu) byl (opět) **Zbyněk Zajíc z Hazmburka**, který byl v dospělosti nejvyšším truksasem krále Václava IV., posléze proboštem na Mělníce a vojevůdcem. Roku 1399 stál na straně krále Václava IV., který v nastávající neklidné době nebyl schopen řešit obrovité problémy, které zčásti způsobil sám. Zbyněk Zajíc se stal r. 1403 arcibiskupem pražským. Bylo ale poukazováno na jeho nedostatečné vzdělání. Nejvyšším truksasem se potom stal jeho bratr Oldřich. Kazatele Jana Husa zpočátku podporoval. Až do r. 1407 byl jeho přítelem, potom odpůrcem. Arcibiskup Zbyněk jednoznačně odsoudil Viklefovy spisy. Václav IV. neuznával žádného ze dvou vedle sebe existujících papežů. Arcibiskup Zbyněk dal do klatby ty, kteří

respektovali králův názor, a ze strachu z královské zloby uprchl. Král Václav (teprve potom) ztratil Viklefovo učení a zakázal kázání mimo kostely. V červenci 1410 arcibiskup Zbyněk nechal spálit na dvoře svého paláce na Malé Straně zabavené Viklefovy spisy a uvrhl Husa do klatby. Následkem toho musel opět uprchnout, tentokrát před rozlíceným davem odpůrců. Lidová odezva Husových zastánců byla zachycena ve známém popěvku: „Zbyněk biskup abeceda páčil knihy nic nevěda“. Král Václav IV. požadoval odvolání klatby, čemuž arcibiskup nevyhověl a souboj krále s arcibiskupem pokračoval zastavením příjmu arcibiskupa Zbyňka. Ten klatbu zopakoval, načež král zabavil církevní poklady. Usmíření obou zprostředkoval Zikmund Lucemburský. Obavy z vývoje vedly arcibiskupa Zbyňka Zajíce k cestě do Uher k uherskému a římskému králi Zikmundovi. V dopisu českému králi Václavu IV. z Litomyšle (ze dne 5. září 1411) nabádal k usmíření obou náboženských stran sporu. Zemřel už 28. září 1411 v Prešpurku (snad byl otráven). V katedrále sv. Víta na Hradě pražském byl pohřben až v roce 1436.

Hus ve shodě s Viklefem odmítl právní koncepci Církve. Oba hlásali, že Církev tvoří jen „předurčení“ („predestinování“), hříšníci nikoli. (Zde je určité propojení s pozdějším, ještě radikálnějším učením Jana Kalvína. Tj. - je už předem rozhodnuto, kdo dojde spásy a kdo bude zatracen). Odmítnutí učitelské autority Církve se stalo hlavní ideou hnutí, pro něž se později vžil název husitství. Jedině Písmo sv. má být zdrojem víry a má spravovat i veřejný život. (Následnou komplikací byl jeho výklad). Husité se odklonili od tradice potřeby dodržování přirozeného zákona. Jádrem náboženského rozkladu bylo, že autoritu Církve nahradili v Praze autoritou university, v Táboře autoritou nekritického rozumu. Otázka náboženská a Husovo upálení 6. července roku 1415 na kostnickém koncilu byly ale jen dílčími příčinami následujících událostí.

Zejména šlo o majetek. Církevní prodej odpustků byl oprávněně obecně považován za nemravný. Nové způsoby hospodaření společně se stabilitou (za panování císaře Karla IV.) pomohly k dlouhodobému úspěšnému rozvoji klášterů. Hlavně tím došlo k nárůstu církevního majetku. Právě majetek Církve byl hlavním zdrojem závisti šlechty. Důležitým impulsem k husitským bouřím byl Viklefov požadavek, že kněžím má být majetek odebrán a má být předán světskému stavu. Husité to 30. 7. 1419 převzali do třetího pražského artikulu. Ztráta majetku poražených, resp. majetkový trestní postih, se tak stal součástí české právní tradice.

Došlo k rozdělení českého království na dva tábory a k husitským válkám. Libochovice byly jako jeho vládci, páni ze Zajíce, katolické.

Oldřich a Vilém II. Husitské vraždy a pustošení

Na Hazmburku panoval až do své smrti r. 1415 **Oldřich, bratr Zbyňkův**, a po něm další bratr, **Vilém II.** (Vilím). Předbor z Ronova a Šebína prodal 14. ledna 1415 Šebín, Křesín a Livousy panu *Vilému II. Zajícovi*. Roku 1418 Vilémovi II. prodal Jindřich z Duban dubanskou tvrz a poplužní dvůr. Vilém II. Zajíc se roku 1420 zmocnil na čas města Slaného. 1. listopadu 1420 v bitvě proti husitům pod Vyšehradem padl **Mikuláš Zajíc z Hazmburku a z Kostí**, strýc Vilémův a syn Mikuláše Zajíce z Budyně - zemřelého někdy r. 1395. Roku 1421 navrhoval Hynek Škoda z Valdeka ukrytí části kostelních pokladů z pražského Hradu na bezpečném Hazmburku, který tehdy husitům odolal.

V době vlády **Viléma II. Zajíce z Hazmburku** bylo městečko Libochovice dobyto husity. Stalo se to za Žižkova pochodu z Loun proti Pražanům roku 1424. Čtyři katoličtí kněží se dvěma rytíři byli na rozkaz Jana Žižky na náměstí před radnicí dne 24. dubna 1424 upáleni. Byli to Pavel Rybka a Václav Brabec (altaristové metropolitanského kostela pražského), Jiří Tobiášek a Jan Vlček, vikář z Vraného - kněží litoměřičtí, a rytíři Jan ze Mšena a Hynek z Račiněvse. (Na místě tomto byl později postaven Mariánský sloup). Kněz Jindřich byl na poli za městem mečem popraven. Poté husité městečko spálili a zbořili. Zničena byla i původní fara z první třetiny 14. století. Do roku 1429 pustošili libochovicko vojáci Prokopa Holého. (Doloženo podle Balbína).

Po Vánocích 1431 přitáhli Sirotci a zpustošili opět Libochovice i okolí. Orebité vedení Prokopem Holým Hazmburk „dobyli a zkazili.“ Posádka byla téměř pobita, zůstalo jich jen 25. Po úmrtí Viléma II. r. 1431 nastoupil r. 1434 jeho syn **Zbyněk III.** Z roku 1446 je doloženo psaní pana Jana ze Smiřic - „*byl u pana Zajíce na Libochovicích.*“

Zbyněk III.

K přestavbě libochovické gotické tvrze na zámek ke stálému obývání došlo za pravnuka zakladatele panství, pana Zbyňka III. Zajíce z Hazmburku. V latinských textech psáno jest *Sbinko*, přepisováno *Zbynko*, tj. Zbyněk. (Tehdy prý došlo k revoltě zedníků, kteří pracovali na stavbě a byli nespokojeni s jídlem. Byli přejedeni lososy.)

Jan II. Zajíc a Oldřich Zajíc z Hazmburku spolupodepsali 27. dubna 1452 smlouvu, kterou byl ustaven Jiří z Poděbrad za zemského správce. V jeho dvanáctičlenné radě byli tři Zajícové: Zbyněk III., Jan II. - nejvyšší truksas království českého, a Oldřich z Hazmburku a Kostí. Zbyněk III. Zajíc z Hazmburku byl bezdětný. Připojil svoji pečeť (jako nejvyšší sudí království českého) ke královské přísaze Jiřího z Poděbrad a na Kunštátě dne 6. května 1458. Podporoval krále Jiřího z Poděbrad až do své smrti 2. července r. 1463.

Oldřich, Jan II. a Mikuláš

Za povstání Matyáše Korvína proti českému králi Jiřímu z Poděbrad stáli Hazmburští, jmenovitě synovci pana Zbyňka, **Oldřich a Jan II. z Hazmburku**, na straně Korvína společně s Ilburkem, pánem na Třebenicích. L. P. 1467 povolil papež pánům Janovi a Oldřichovi z Hazmburku, „*aby mše před nimi čtena byla ráno přede dnem, neb se má až po východu slunce číst.*“ Korvíново vojsko tábořilo r. 1469 na Hazmburku a velmi jej zpustošilo. Jan II. Zajíc z Hazmburku přesídlil do Budyně nad Ohří, na hradu jej zastupoval hejtman. Oldřich zemřel roku 1494 na sněmu v Litoměřicích, pochován byl v Budyni. Jan II. Zajíc koupil Žerotín a Mšené u Budyně. Jan II. Zajíc z Hazmburku, nejvyšší truksas království českého, zemřel v den svátku svaté Žofie 15. května 1495. Jeho syn **Mikuláš** zemřel r. 1496.

Jan III. Zajíc z Hazmburku

Roku 1507 byla městečku Libochovice (Libochoviczy pod Hasenburgem) na žádost poručníků nedospělého Jana III. přiznána českým králem Vladislavem II. Jagellonským výsada na jarmark roční a trh týdenní. Nezletilý **Jan III. Zajíc z Hazmburku** (1496–1553), syn Mikuláše, převzal správu majetku už roku 1511.

9. února roku 1517 obdržely Libochovice právé od Jana III. Zajíce z Hazmburku, nejvyššího truksase království českého, artikule cechu krejčovského, postřihovačského a soukenického. Jeho manželka kněžna **Markéta Münsterberská** byla pravnučkou českého krále Jiřího z Poděbrad. Měli syny Václava, Mikuláše, Jiřího, Krištofa a dcery Kateřinu a Hedviku. **Václav** vstoupil do řádu sv. Jana a byl později mistrem Maltézského řádu. (Podle Čapka byl velkopřevorem řádu sv. Jana Jeruzalémského). Spravoval klášter sv. Dobrotivé. **Mikulášovi** patřila Budyně, **Jiří** vlastnil Mšeno, Šebín a dvůr v Kostelci. **Krištof** panoval na Hazmburku, v Libochovicích a Dubanech.

23. října 1526 zvolilo 24 zástupců českých stavů jednomyslně rakouského arciknížete Ferdinanda Habsburského za českého krále Ferdinanda I.

Roku 1530 bylo zaznamenáno městečko Libochovice, jakož i zámek, jako pusté. Roku 1541 (1542) zbudována byla renesanční věž kostela Všech Svatých, na ni vezděn byl znak pánů z Hazmburku, je tam dosud. Roku 1550 psáno bylo – „městečko ještě pusté, zámek též pustý.“

Z Klapého pocházel významný kněz **Jan Horák**. Vystudoval vysoké školy lipské, byl mistrem svobodného umění, knězem, profesorem a vychovatelem v Míšni a Drážďanech. Horlil proti Lutherovu učení. Byl jmenován kanovníkem v Olomouci a v Praze, a pak kapitulním děkanem v Litoměřicích. Byl též vychovatelem budoucího císaře a krále Maxmiliána II. Císař Karel V. a král Ferdinand I. využívali jeho rad. Byl jejich vyslancem k německým kurfiřtům. Karel V. jej roku 1541 povýšil (i jeho bratra Řehoře) do šlechtického stavu s predikátem „z Milešovky“. Dvakráte byl kandidátem na úřad arcibiskupa

pražského. Zemřel však 26. dubna 1551. Jan III. Zajíc z Hazmburku, nejvyšší truksas království českého, zemřel dne 2. října roku 1553.

Krištof Zajíc a Jiří Zajíc z Hazmburku

Syn Jana III., **Krištof Zajíc z Hazmburku** (narozený 12. července 1530) bydlel v měšťanském domě v Libochovicích. Hrad Hazmburk byl zpustlý. Libochovický zámek (tvrz) byl též neobyvatelný. Za Krištofa Zajíce byla vykopána tzv. Malá Ohře, kterou byla vedena voda z Ohře na Budyňský mlýn, a poté se opět u Břežan vlévala do Ohře. (Stejným korytem protéká dosud).

Roku 1558 (7. října, v pátek po sv. Františku) prodal Krištof Zajíc z Hazmburku svůj hlavní díl panství panu Janu staršímu z Lobkovic za 15.000 kop grošů českých. Udává se, že už tehdy tj. po 222 letech (1336 až 1558) skončilo panství pánů ze Zajíce. Roku 1564 **Jiří Zajíc z Hazmburku** (bratr Krištofa) prodal za 4.650 grošů díl svůj také panu Janu staršímu z Lobkovic. Tím po 228 letech úplně končí existence panství hazmburského a vzniká panství libochovické, tj. Libochovice a 11 vesnic (Klapý, Sedlec, Vojnice, Lkáň, Třtěno, Radovesice, Dubany, Poplze, Křesín, Levousy a Horka). Krištof Zajíc koupil sobě v Libochovicích dům a opravit jej nechal. Čapek uvádí, že to snad (?) byla pozdější hospoda Na zelené hoře - dnešní Černý orel. Koupil roku 1564 statek Brozany. Krištof Zajíc z Hazmburku na Brozanech a v Hostenicích zemřel roku 1572.

Poslední páni Zajícové

Mikuláš Zajíc z Hazmburku (syn Krištofa) zemřel r. 1585, zanechal zde vdovu Annu, nezletilého syna Jana Zbyňka a dceru Hedviku. **Jan Zbyněk Zajíc z Hazmburku** provozoval alchymii a stavitelství, byl přítelem věd a mužů učených, a tím ztratil své jmění exekuční cestou. 29. července 1614 ztratil rod pánů z Hazmburku po 278 letech Budyni. Manželkou Jana Zbyňka Zajíce byla **Polyxena Zajícová z Hazmburku a na Brozanech, rozená z Minkvic**. Jan Zbyněk Zajíc zemřel roku 1616.

Syn *Jana Zbyňka* a *Polyxeny* - **Jan Mikuláš** padl u Vratislavi roku 1631.

Poslední syn **Jaroslav Zajíc z Hazmburku** okolo roku 1650 pojal za manželku **Esther Julianu**, vdovou po Christianu von der Wahl, **rozenou Hrzánku z Harrasu, paní na Ličkově**. Jaroslav Zajíc koupil roku 1654 na čas statek Radešín. Po Janu Mikulášovi zdědil Jaroslav Zajíc z Hazmburku jen důstojnost nejvyššího truksasa království českého, a byl proto přítomen korunovací Leopolda I. za krále českého. Jaroslav se stal (podle Balbína) otcem dvou synů, kteří zemřeli už jako pacholata. Smrtí Jaroslava Zajíce z Hazmburku roku 1663 vymřel rod pánů ze *Zajíce* po meči. Paní **Esther Juliana z Hazmburku a na Nezabylicích** zemřela roku 1674. Jediná dcera **Bengina Kateřina z Hazmburku** se provdala a hlásila se roku 1678 k pozůstalosti.

2. Muž činu - Jiří Popel z Lobkovic

Jiří Popel z Lobkovic byl synem **Jana staršího z Lobkovic, pána na Zbiroze a Točniku**, který vyprosil u císaře Ferdinanda I. povýšení Libochovic na město (7. srpna, L. P. 1560).

Vlády nad panstvím Libochovice se ujal po smrti otce r. 1569. Byl představitelem radikálního křídla českého katolického panstva. Roku 1577 pojal za manželku Kateřinu, rozenou z Lokšan (evangeličku, vdovu po Ladislavovi ze Šternberka). Roku 1583 začal platit gregoriánský kalendář.

Libochovice za Jiřího Popela z Lobkovic

Do roku 1583 byl kolem kostela Věch Svatých hřbitov. Po roku tomto byly zde pohřbívány jen významnější osobnosti. Tzv. starý hřbitov (nad městem při cestě do Klapého) byl založen roku 1583. Je zde kostel sv. Vavřince. Ve výroční den svátku umučení sv. Vavřince se v Libochovicích koná pouť. Tento kostel je připomínán už v roce 1601. Renesanční Boží muka naproti hřbitovnímu vchodu stojí od roku 1589. Jsou od faráře Jana z Vnoře a rychtáře Václava Kunatko. Z roku téhož pocházejí opět sloupová Boží muka umístěná nedaleko - u cesty k Jiřetínu. Jejich donátorem byl občan Libochovic Melichar Tkadlec. Stalo se tak jako výraz díků, že celé Libochovice byly obráceny na katolickou víru (podle historie jezuitského řádu sepsané P. Schmidtem).

Purkmistr a konšelé s povolením hejtmana Jakuba Lhoty ze Šebína prodali v roce 1583 kus lada (církvi náležící a podle vinice urozeného pána Karla Vodolana z Hoštic a na Podbradci ležící) Židům na zřízení židovského hřbitova za poplatek 12 grošů měsíčně farářům libochovickým. Nejstarší zdejší pomník nese tento letopočet. Židé žili v Libochovicích od 16. století.

Slavnou tradici libochovického ovocnářství dokládá historika kardinála Aldobrandiniho (později se stal papežem Klimentem VIII.), týkající se chvály míšeňských jablek vypěstovaných v Libochovicích. Roku 1591 udělil Jiří Popel z Lobkovic městu výsadu vařit pivo. Toto právo měl ten, kdo byl vyznání katolického, byl vlastníkem domu v uzavření bran (Budyňské, Lounské a Mostecké) a z 1 várky vrchnosti zaplatiti musel 1 kopy míšeňských a 30 grošů a dáti 1 kopy vajec pro zámeckou kuchyni).

Jan z Vnoře (bývalý farář libochovický) cestoval spolu s Václavem Vratislavem z Mitrovic a byl s ním v tureckém zajetí. Vykoupeni byli za částku 200 dukátů (od kněze Adama Vratislava, děkana karlštejnského a od matky Vratislavovy) prostřednictvím španělského kupce Alfonsa di Strada.

Politika, vztahy, osobní život, charakter a kariéra

Stoupenci ostré protireformační linie (k nim patřil Jiří Popel) byli nespokojeni s laxním postojem Rudolfa II. vůči nekatolíkům a měli vážné výhrady k nevyhraněným českým katolíkům. Umírněný představitel katolíků Vilém z Rožmberka byl v poměru k Jiřímu Popelovi velmi dobrým politikem. V r. 1585 založil v Českém Krumlově jezuitskou kolej. Rudolf II. mu byl nakloněn. V červnu 1585 dokonce obdržel, vedle císaře Rudolfa II. a habsburských arciknížat Karla a Arnošta, společně s Leopoldem z Harrasu řád zlatého rouna, nejvyšší možné evropské vyznamenání.

Jiří Popel z Lobkovic měl oslňující kariéru. Působil při dvoře arciknížete Ferdinanda Tyrolského (strýce Rudolfa II.) a jeho ženy Filipíny Welserové. (Jiřího manželka Kateřina byla sestřenicí Filipíny Welserové). Byl přisedícím zemského soudu, od r. 1576 byl nejvyšším sudím, od r. 1584 nejvyšším komorníkem a 19. února 1585 se stal nejvyšším hofmistrem království českého. Mocným spojencem Jiřího byl jeho švagr Pavel Sixt Trautson. Roku 1585 byl už katolickou stranou považován za důležitějšího a perspektivnějšího, než Vilém z Rožmberka.

Roku 1586 udal Jiří Popel císaři, že se Vilém z Rožmberka paktuje proti Rudolfovi s Ferdinandem Tyrolským. (V pozadí této podlé záležitosti byl vedle Jiřího Popela také Pavel Sixt Trautson). Podezřívavý Rudolf nechal vše prošetřit a už v červenci 1586 písemně ubezpečil Viléma z Rožmberka o jeho rehabilitaci. Vůči Jiřímu Popelovi zachoval navenek klidný postoj a začal mu nedůvěřovat. Vilém z Rožmberka potom oznámil 14. srpna zásnuby s Polyxenou z Pernštejna. Nenávistí zaslepený Jiří Popel tedy alespoň zosnoval společně s arcibiskupem Medkem útok na protestanta Jana Vchynského ze Vchynic, chráněnce Viléma z Rožmberka. Vilém se Jana Vchynského zastal u císaře. Vchynský vyvázl, byl ale nesmírně pokořen dvojnásobným pádem k nohám císaře. (Toto pokoření sehrálo patrně určitou roli při pozdější defenestraci místodržících v r. 1618. Voldřich ze Vchynic chytil jako prvního Martinice a hrabě Thurn s dalšími Slavatu a spolu s ostatními je vyhodili z okna ven).

Důležitým předělem byl rok 1588, kdy do Prahy přicestoval z Polska kardinál Hippolito Aldobrandini. Byl velkolepě osobně přivítán císařem Rudolfem II. Kardinál dával najevo, že Jiří Popel je jeho člověk. Pronesl při hostině v Lobkovicově domě na Hradčanském náměstí dvojsmyslný přípitek „na zdraví budoucího českého krále.“ Ambice a velké sebevědomí na straně jedné a malý důvtip a politický rozhled na straně druhé, vedly prý Jiřího Popela k výroku: „*Já sám jsem to pravé dříví, z něhož se dělají králové.*“ Jiří Popel z Lobkovic byl ale výborný politický stratég. R. 1588 koupil od Marty z Veselice, vdovy po Adamu Krajířovi z Krajků, panství Mladá Boleslav,

uzavřel zdejší bratrský sbor a potom vyměnil toto panství s evangelíkem, panem Bohuslavem Jáchymem Hasištejnským z Lobkovic, za výnosné a vůči protestantskému Sasku výhodně strategicky položené panství chomutovské. Zde byl jeho zásluhou dne 14. srpna 1590 položen základní kámen jezuitské koleje, budoucí zamýšlené university.

6. května 1590, po odchodu pana Jiřího Popela na mši, byla v jejich pražském domě na Hradčanech zavražděna jeho žena Kateřina. Pachatelem byl její šílený syn z prvního manželství, Ferdinand ze Šternberka.

Projevy blížíící se krise, osobní ambice, pikle, vězení a smrt

Roku 1591 založil Jiří Popel Jezuitskou kolej v Chomutově a podřídil jejímu rektorovi fary svých panství. V Chomutově byly pak zakázány protestantské pohřby. Potom došlo ke vzbouření evangelíků, kteří zde tvořili většinu. Městský rychtář byl zabit, kolej byla vyloupena a jezuité utekli do Libochovic. Jiří Popel zjednal nápravu tak, že v jeho režii 19. srpna 1591 na Červeném Hrádku rozhodl zemský soud ve věci odsouzení vzpoury a dva hlavní vůdce nechal popravit. Jiří Popel dále zbavil Chomutov městských privilegií a roku 1592 kolej obnovil. Roku téhož založil několik nadací pro chudé studující z panství Chomutov, Libochovice, Mělník a Liškov. (Ještě v 19. století z těchto nadací několik studentů dostávalo ročně 116 zlatých.)

Radikální protestanti se chovali podobně. Ondřej ze Šternberka rozbíjel veřejně v kostele v Nepomuku sochy svatých, doloženy jsou činy Marie ze Schenku, rozené z Lobkovic, ve vztahu k výzdobě katolických kostelů. Napětí mezi oběma tábory narůstalo a spělo k dějinnému střetu. (Navíc se zostřovalo napětí s Turky. Habsburkové, od nástupu Ferdinanda I., na sebe vzali nelehké břemeno ochrany Evropy před muslimským Tureckem).

Papežský nuncius Caesare Speziano, který dlel v Praze v letech 1592-1598 byl k Jiřímu Popelovi značně kritický. Po smrti Viléma z Rožmberka roku 1592 měl pan Jiří velkou ctižádost, chtěl se po něm stát nejvyšším purkrabím. (Také chtěl být předsedou císařské tajné rady a jako vdovec uvažoval i o pozici kardinála). Císařova nedůvěra k panu Jiřímu získala po smrti Viléma z Rožmberka trvalý ráz. K nátlaku na císaře Rudolfa II. využil Jiří Popel svých styků a způsobil mu mnohé potíže. Vyústily v úmyslném ukončení zemského sněmu r. 1593. Jiří Popel měl ještě vyšší ambice. S podporou katolické církve se chtěl stát českým králem. Byl silně protireformačně zaměřen a současně vyslovil pochybnost, že Rudolf II. vládne „z Boží milosti“. Kompromitující výroky a přípitky bratra Ladislava Popela z Lobkovic (od r. 1565 evangelíka) „na zdraví budoucího českého krále“, pronesené na hostině v jeho pražském sídle, se opět dozvěděl císař Rudolf II. Následovalo písemné varování

a 20. ledna 1594 byl pan Jiří zbaven úřadu nejvyššího hofmistra. 15. února 1594 sepsalo 10 zástupců rodu Lobkoviců supliku císaři ve věci Jiřího Popela. V roce 1594 byl (za mocenské pikle, které souvisely s ukončením zemského sněmu) odsouzen bratr Jiřího, Ladislav Popel z Lobkovic ke ztrátě života, cti a majetku. Zachoval si život, protože utekl ze země. 31. března napsal Jiří Popel prosebný dopis císaři. Téhož dne mu bylo ale oznámeno, že z rozhodnutí císaře ztratil život, čest a majetek. Byl hlídán ve svém domě na Hradčanech 24 strážnými a menším hejtmanem pražského hradu. Rudolf II. uvažoval o jeho popravě. Jiří Popel z Lobkovic byl za své politické pikle proti císaři roku 1594 doživotně uvězněn. 15. dubna byl odvezen do internace na Líčkově. Odepřel souhlas se ztrátou majetku a s převodem na královskou komoru. Důsledkem byla dvanáctiletá internace na kladském zámku. Roku 1606 jeho úděl ztížilo vydání latinsky a německy psané apologie, která zamítala jeho vinu a vinila zemský soud ze strannosti. Důsledkem byl převoz a posléze tuhá vazba na hradě Lokti. Zde zemřel 28. května 1607, raněn mrtvicí.

Libochovice ve vlastnictví královské komory a zamýšlený prodej

Majetek Jiřího Popela z Lobkovic přešel konfiskací na královskou komoru. Ta začala spravovat Libochovice od r. 1594. Dcera Eva žila pod dohledem v klášteře sv. Jiří na Pražském hradě. Později se provdala za Mikuláše z Lobkovic, pána na Ledči, a roku 1624 zemřela. Bratr Ladislav, který po uvěznění Jiřího uprchl do ciziny, se později vrátil a byl uvězněn. Rudolf II. ho roku 1608 propustil, aby si naklonil přízeň evangelických stavů. Ladislav Popel z Lobkovic zemřel r. 1609.

Ambice, velké sebevědomí, vynikající strategické myšlení a vůle k rozhodným činům na straně jedné, a úzký politický rozhled a malost charakteru na straně druhé u této nesporně zajímavé renesanční osobnosti mimoděk připomínají podobné klady a zápory některých politiků v naší historii.

Nad žádostí arcibiskupa Zbyňka Berky z Dubé z 18. května 1602, která byla adresována císaři a vycházela ze žádosti libochovického purkmistra, radních a farářů z Libochovic a okolí - snažili se odvrátit zamýšlený prodej libochovického panství královskou komorou do nekatolických rukou evangelíkovi, panu Tiburcímu Žďárskému ze Žďáru - by jistě srdce pana Jiřího Popela z Lobkovic zaplesalo:

„... cena 150.000 kop nestojí v žádném poměru se škodou, kterou by obyvatelé ve víře a spasení utrpěli ...”

3. Nejslavnější libochovický rodák Jan Evangelista Purkyně

Původ, mládí, studium v Mikulově a Litomyšli

Nejstarší záznam o rodu Purkyňů (z r. 1520) se týká Václava Purkyně z Hostěnic u Brozan. Hospodařil tam na statku, který patřil k doksanskému klášteru.

Jan Evangelista Purkyně (1787–1869) se narodil v Libochovicích na zámku 17. (či 18.) prosince 1787. Když byl šestiletý, zemřel mu ve věku 40 let (29. září 1793) otec Josef. Hrob Josefa Purkyně byl poblíž vchodu do kostela sv. Vavřince na „starém“ hřbitově. Rosalie Purkyňová (rozená Šafránková) zůstala sama s Janem a sotva ročním Josefem. V letech 1793 až 1797 získal Jan Purkyně první vzdělání ve zdejší škole v sousedství fary, v domě č. p. 18. Jako chlapec se u P. Schiffnera na faře začal učit latině, řečtině a astronomii. Hrál na pikolu a housle. Krásné prožitky z dětství, vztah k matce, k přátelům a k Libochovicím i „duch“ tehdejší doby a životního stylu jsou velice patrné z Purkyňova spisku „Vzpomínky na mládí prožité v Libochovicích“.

V deseti letech se dostal na piaristickou školu v Mikulově a později na gymnázium tamtéž. Studoval němčinu, latinu, řečtinu, dějepis, zeměpis, matematiku, fyziku a botaniku. Jako piaristický novic (přijal jméno Silverius) studoval francouzštinu, italštinu, pedagogiku, kurzy teologie, filosofie a práva. Už jako osmnáctiletý byl profesorem na gymnáziu ve Strážnici. Roku 1806 přešel na piaristický ústav v Litomyšli. Studoval zde teologii, matematiku, historii a vyučoval ve zdejší škole. (Dříve na téže škole studoval J. A. Komenský).

Koncem srpna roku 1807 opustil řád. Pěšky se vydal na dvoudenní cestu z Litomyšle přes Vysoké Mýto a Přelouč do Prahy, většinou bos. Zde večer navštívil divadlo a ráno se vydal pěšky (přes Slaný) domů. Večer dorazil do Radovesic, kde u známých přenocoval a ráno se vydal hledat maminku v Libochovicích. Shledali se po tříletém odloučení.

Na filosofické fakultě, soukromým učitelem, studium medicíny

Na podzim 1807 byl přijat do II. ročníku filosofie na pražské universitě. Matčiny obavy o jeho další budoucnost ho provázely. Filosofická studia byla povinná před studií na tzv. vyšších fakultách, např. na fakultě lékařské. Praktickou filosofii a morálku studoval u F. X. Němečka, Všeobecné dějiny u N. Tiezeho, řečtinu u A. Klara, náboženství u matematika B. Bolzana, fyziku u F. Schmidta. O prázdninách se v Litoměřicích seznámil a doživotně spřátelil s Josefem Jungmannem. Druhý i třetí ročník absolvoval výborně (se samými

eminenter). Vyučoval ve šlechtických rodinách. Roku 1809 ukončil studia filosofie. V dalším studiu mu bránila finanční situace. Stal se soukromým učitelem ve šlechtické rodině barona Hildprandta v jihočeské Blatné.

Roku 1812 se vrátil do Prahy a za finanční pomoci barona Hildprandta začal studovat medicínu. První tři léta bydlel na Kampě ve 2. patře (ve dvoře) domu č. p. 495/3. Nějakou dobu zde bydlel společně s bratrem Josefem a se synem libochovického pekaře Hartmannem, kteří studovali polytechniku. (Purkyňův bratr Josef po studiích odešel do Vídně, kde se habilitoval. Stal se profesorem a významným odborníkem na vodní stavby. Na rozdíl od Jana, se dlouholetým pobytem v cizině odnárodnil. Cítil se být Rakušanem). Jan Purkyně byl osvobozen od školného, podobně jako jeho sedm kolegů z prvního ročníku, kde studovalo celkem deset studentů. V zimním semestru navštěvoval Iglovy přednášky Úvod do studia medicíny, ve kterém byly obsaženy základy anatomie. Jana vynikající přednášky profesora anatomie J. G. Igla významně ovlivnily. Během studia prováděl na sobě pokusy - pro doplnění poznatků ze studia. Např. souvislost tří denního hladovění s příznaky mrznutí, vliv léků, např. dávivého kořene atd. Měl stále „samé výborné“. Po třetím ročníku získal stipendium.

O prázdninách jezdil do Blatné k Hildprandtům. Zde se seznámil a spřátelil s dcerami hraběnky Desfours, Fanny a Adelaidou. Fanny zemřela mladá. S Adelaidou Aghatou Desfours si Jan dopisoval (s výjimkou doby, kdy byl ženatý) až do její smrti. Od třetího ročníku jej zajímala chirurgie. Projevovala se jeho vynikající pozorovací schopnost. Ve 4. ročníku se zúčastnil výuky praktické chirurgie a speciální chirurgické terapie u profesora Fritze. Ten nadaného studenta seznámil s berlínským profesorem J. N. Rustem. (Je zajímavé, že v letním semestru 4. ročníku medicíny se tehdy přednášelo zvěrolékařství). V 5. ročníku byl Purkyně jedním ze sedmi stipendistů.

Doktorská disertace, profesorem ve Vratislavi, publikace

„Příspěvky k poznání zraku ze subjektivního hlediska“ (významné vědecké dílo tehdejší doby) se jmenovala jeho doktorská disertace, kterou obhájil 30. listopadu r. 1818. Vysoko ji cenil i Johan Wolfgang Goethe. Promoval 9. prosince, společně s K. Preslem. Čtrnáct dní po promoci se Jan Evangelista Purkyně stal prosektorem a asistentem profesora Igla.

Už od roku 1808 se přátelil s českými vlastenci okolo Josefa Jungmanna. Byl autorem názvu prvního českého vědeckého časopisu „Krok“, jeho úvodníku a tří básní v prvním čísle. V letech 1820 až 1822 se pokoušel získat v rámci monarchie profesuru - bez úspěchu. Vadilo Purkyňovo členství v tajné společnosti

iluminátů. Pro profesuru v evangelické pruské Vratislavi zase vadilo Purkyňovo katolictví a fakt, že dosud nebyl habilitován.

V září roku 1822 Purkyně s bratry Presly tajně odcestoval na 1. sjezd německých přírodovědců a lékařů do Lipska a potom do Berlína. Kouzlo Purkyňovy osobnosti, jeho vědomosti i zájem o jeho vědeckou práci v Německu zapůsobil. Profesor Rust Jana Purkyně seznámil s profesorem anatomie a fyziologie Asmuldem Rudolphim. Při cestě z Berlína do Prahy se Purkyně setkal ve Výmaru s J. W. Goethem. Rosalie Purkyňová tehdy bydlela v zahradnickém domku v Poplzych. Profesor Rudolphi byl přesvědčen o Purkyňových kvalitách a pomohl zvrátit dosud zamítavé postoje členů berlínské vlády.

V lednu 1823 byl konečně podpisem pruského krále jmenován profesorem na universitě ve Vratislavi. 10. dubna 1823 přijel Purkyně do Vratislavi. Téhož roku zveřejnil a obhájil práci: „Rozprava o fyziologickém výzkumu orgánu zrakového a soustavy kožní“ (bývá nazývána „vratislavská disertace“). Dostal místo a splnil dávný slib. Přivezl z Čech do Vratislavi maminku. Purkyňovy „Nové příspěvky v oblasti vidění“ byly kladně hodnoceny v berlínských vědeckých kruzích. Roku 1825 publikoval „Závěry o vývoji slepičího vejce“, a položil tak základy embryologie. Roku 1826, v době berlínského studijního pobytu, se patrně seznámil s Julií Anežkou Rudolphi. Také byl přijat za učně do berlínské zednářské lóže Zum Pilgrin, posléze se stal tovaryšem a mistrem. Před svatbou odstěhoval Jan maminku z Vratislavi k bratru Josefovi do Vídně, kde byl Josef profesorem Polytechniky.

Svatba a rodina, purkyňovské disertace, fyziologický ústav

Dne 24. září roku 1827 se Jan Evangelista Purkyně oženil se sedmadvacetiletou evangeličkou Julií Anežkou Rudolphi, dcerou profesora Rudolphiho z Berlína. Svatba se konala v Berlíně v kostele Sophienkirche (blízko zámečku Monbijou) na pravém břehu Sprévy. Manželství bylo i přes rozdílnost vyznání a národností harmonické. Julie pomáhala manželovi i ve vědecké práci. Dovedla jednat s lidmi. Diplomatically zlepšovala vztahy Purkyněho kolegů ke svému muži. Purkyňovi měli dcery Rosalii (narodila se v zimě 1829) a Johanku (narodila se v létě 1830, uvádí se i jménem Hanička). Po krátkém pobytu u mladšího syna Josefa ve Vídni se Rosalie Purkyňová (po narození vnuček) vrátila z Vídně opět ke staršímu synovi do Vratislavi. Julie měla obdivuhodný vztah k Janově matce. Roku 1831 se Purkyňovým narodil syn Emanuel a v březnu 1834 nejmladší syn Karel.

Roku 1831 stál Purkyně u zrodu Matice české, která vydávala mj. biologické učebnice. Roku 1832 získal Plösslův achromatický mikroskop. Poté se svými žáky mohl publikovat práci „O stálém pohybu míhavém“ (tj. o řasinkovém pohybu).

V třicátých letech vznikla celá řada „purkyňovských disertací“, tj. prací vratislavských Purkyňových žáků, kteří v nich rozpracovali jeho objevy. Už roku 1831 Purkyně podal návrh na zřízení samostatného fyziologického ústavu. Prosadil ho až za osm let. Byl to první fyziologický ústav ve střední Evropě. (Druhý byl v Rostocku, třetí v Göttingenu).

Za jediný den, 28. srpna 1832 zemřely na cholera obě dcery. (Purkyně byl roku 1832 stár 45 let). Roku 1832 zemřel otec Julie, prof. Rudolphi. V říjnu 1834 zemřela Purkyňova maminka Rosalie a poté, 12. února 1835 i jeho manželka Julie. Šťastné manželství skončilo. Jan Evangelista Purkyně zůstal s tříletým Emanuelem a sotva ročním Karlem ve Vratislavi sám.

Roku 1834 se ucházel o post profesora fyziologie v Praze. Ani s podporou hrabat Kolovrata a Šternberka neuspěl. Od založení Zemského musea byl členem jeho společnosti a přispíval do „Časopisu Českého museum“ odbornými medicínskými články, překlady poezie i statěmi technickými.

Odborné práce, profesorem pražské lékařské fakulty

Roku 1836 publikoval poprvé česky odbornou práci „O ústrojnosti zubů člověčích“. Publikoval dále nové poznatky o anatomii kostí, zubů, svalů (Purkyňova vlákna) a nervového systému (1836-1837 Purkyňovy buňky v mozečku). Roku 1837 vyslovil v Praze základy buněčné teorie. Pomáhal zakládat fyziologické ústavy univerzit v Göttingenu a Bonnu. Napsal velké množství odborných pojednání v latině, němčině, polštině a později i česky. Vytvářel odborné názvosloví, které čeština neměla. Překládal literaturu např. Schillera, ale i autory indické. Byl nadán i technicky. Navrhl a vyrobil mnoho přístrojů a pomůcek potřebných pro vědeckou práci.

4. listopadu 1849, zásluhou ministra hraběte Thuna, císař podepsal jeho jmenovací dekret jako profesora pražské lékařské fakulty. Na jaře roku 1850 se Jan Evangelista Purkyně vrátil do Prahy. Přednášel na lékařské fakultě česky a německy. Přednášky fyziologie doplňoval kolegiem s experimenty a diskusí. Zaměřil se na vybudování fyziologického ústavu. 6. října 1851 byl otevřen pražský fyziologický ústav ve Spálené ulici č. p. 74. Purkyně zde pronesl projev „O úloze a poslání fyziologie“. Považoval toto působiště ústavu za provizorní, daleko od univerzitních center a všeobecné nemocnice. „Provizorium“ propojené bytostně s Purkyňovým bytem zůstalo ústavem až do jeho smrti.

Vlastenecké působení, politická činnost, úmrtí a odkaz

Působil dále v Královské české společnosti nauk, v Přírodovědeckém sboru Musea Království českého, v Jednotě pro povzbuzení průmyslu v Čechách. V letech 1852-1858 byl kurátorem Matice české, vydával časopis Živa. V rozmezí let

1857-1859 byl ředitelem první české průmyslové školy. (Zde se vyučovalo ve všední dny večer a v neděli dopoledne. Školu navštěvovalo asi 500 žáků). Roku 1854 se stal ředitelem Královské české společnosti nauk. Finančně podporoval Boženu Němcovou. Také proto byl od poloviny padesátých let sledován tajnou policií ministra Alexandra Bacha, muže bez charakteru, bývalého vídeňského povstalice z bouří roku 1848. V policejních spisech byl Purkyně označen jako „nepolepšitelný starý muž, propagátor češtiny a separatistických cílů“. Purkyně se pod tlakem z Vídně písemně vzdal členství v berlínské zednářské lóži. V letech šedesátých se politicky rozešel s Palackým a sblížil se s mladočechy.

Po Bachově pádu (roku 1859) byl Purkyně zvolen (v okrese slánském, velvarském a libochovickém) poslancem Českého sněmu. Byl místostarostou Umělecké besedy, kde také přednášel, podílel se na založení Hlaholu, Sokola, Časopisu lékařů českých a Spolku lékařů českých. V letech 1861 až 1863 publikoval (v Živě) spis Akademia, kde definoval postavení vědy ve společnosti. Jeho citát **„Národ, který tu (ve vědě) skrblí, sám sebe k nižšímu stupni odsuzuje“**, je ze současného pohledu nadčasový. Purkyně nikdy nebyl českým nacionalistou. V rozjitřených poměrech národnostních vášní po Rakousko-Uherském vyrovnání byl politickým vývojem zklamán. Přesto vydal český a německý spisek Austria polyglota. Prosazoval zde vzájemné poznávání a sblížení národů habsburské monarchie a stejné možnosti politického i kulturního vývoje.

Purkyně byl členem Královské společnosti v Londýně, akademie věd ve Vídni, Berlíně, Paříži a Petrohradě. Dožil se veřejného uznání ve formě velkolepých oslav osmdesátin a oslav 50. výročí doktorátu v prosinci r. 1868. Ty ale zkalila smrt syna, malíře Karla, který zemřel v dubnu 1868.

22. dubna 1868 císař František Josef I. udělil Purkyňovi „za vynikající zásluhy v oblasti vědy a vyučování“ rytířský kříž Leopoldova řádu. Na základě jeho udělení požádal vážně nemocný Purkyně (dne 31. května roku 1869) o povýšení do rytířského stavu. Starost o další rozvoj fyziologického ústavu jej provázela na jeho poslední cestě (v červnu 1869) z domova na zasedání komise pro stavbu jeho nové budovy. Rytířský řád mu byl udělen 15. července 1869.

Prof. Dr. Jan Evangelista rytíř Purkyně zemřel 28. července roku 1869. Na vyšehradském Slavíně byl pohřben 31. července 1869. Byl geniálním vědcem světového formátu. Téměř po 200 letech od jeho doktorátu je s jeho jménem spojeno více než 30 pojmů lékařské a biologické terminologie.

4. Johann Joseph hrabě Herberstein v proměnách doby

Původ a mládí

Otec Johanna Josepha, **Johann Fridrich** (1810-1861), se oženil s hraběnkou **Theresou z Dietrichsteina** (1823-1895), která zdělila po předcích panství Budyně nad Ohří a Libochovice. Měli pět dětí. Prvorozený syn **Johann Joseph** se narodil roku 1854 ve Štýrském Hradci (Graz). Johann Friedrich zemřel v jedenapadesáti letech. Majetky od té doby spravovala vdova Theresa. Byla velmi úspěšná. Roku 1867 vybudovala cukrovar v Libochovicích, pět let poté cukrovar v Pohořelicích a majetek pak rozšířila přikoupením velkostatků Vrbičany (roku 1861), Panenský Týnec (roku 1872) a dalších. Vychovatelem Johanna Josefa v češtině byl profesor Matějček z Peruce. Johann Josef úspěšně absolvoval právnickou fakultu Karlovy University. Hraběnka nechala opravit zámek ve Vrbičanech a věnovala jej synu Johannu Josefovi, který se sem posléze nastěhoval.

Byl přítelem Čechů, zasloužil se o české Vrbičany. Na vlastním pozemku a z vlastních prostředků zde vybudoval českou školu. Místní děti tím získaly výuku v mateřském jazyce. Do té doby mohly navštěvovat německou školu v Siřejovicích. Byl nejen všestranně vzdělaným a kultivovaným aristokratem, ale i úspěšným podnikatelem, hospodářem a pomocníkem matky. Intenzivně se věnoval hudbě, archeologii, historii a zejména okrašlovatelství (budování libochovického zámeckého parku). Byl milovníkem přírody a umění. Osobně žil skromně. Jediný luxus, který si za matčina života i po její smrti dopřál, byly badatelské cesty do Indie, na Ceylon a do Sudanu. Dovezl z nich mnoho semen, úlovků a etnografických unikátů.

Svatba, potomci, správa majetku a pozemková reforma

Roku 1893 se oženil s **Marií Annou, hraběnkou z Galen**. Měli sedm dětí: **Johanna Friedricha, Theresii Josephu, Johanna Josepha, Clothildu, Johanna Gundegera, Johanna Hubertuse a Johanna Franze**. V roce 1896 připojil k rodovému jménu Herberstein jméno vymřelého rodu hrabat Proskovských (Proskau), které kdysi zdělili Dietrichsteinové. V období let 1899-1900 postavil hrabě Herberstein na Ohří pod Libochovicemi moderní elektrárnu o výkonu 240 kW s napětím 120V. Do provozu ji uvedl roku 1901. Napájela elektřinou Herbersteinský velkostatek, města Libochovice a Budyni a obce Brníkov, Evaň, Chotěšov, Podbradec a Vrbičany.

Herbersteinové měli v Čechách a na Moravě (ve vztahu k jiným šlechtickým rodům, např. ke Schwarzenbergům) o řád menší pozemkové državy. Problematická prvorepubliková pozemková „reforma“ (byla negativně hodnocena i naším předním historikem Josefem Pekařem) zmenšila výměru herbersteinských pozemků jen

na Libochovicku o 72%. Ze 4 014 ha lesů a polí na 1 107,5 ha povětšinou lesů. Z orné půdy původní výměry 560 ha (na Libochovicku) zůstalo Herbersteinovi pouhých 20%. To ohrožovalo ekonomickou životaschopnost panství. Herbersteinovi zůstaly dvory Libochovice, Chotěšov a Vrbičany, zámek s archivem, cukrovar, elektrárna, pivovar a semenářská stanice v Libochovicích, pila a mlýn v Budyni, cihelny v Kostelci a Vrbičanech. Jeho záměrem bylo, aby oktrojované panství připadlo nejstaršímu synovi. Z odebrané výměry 2 906,5 ha připadlo drobným rolníkům zhruba 70 %. Zbylých 30 % přešlo do tzv. zbytkových statků (Brníkov, Budyně nad Ohří, Evaň, Kostelec nad Ohří, Nížebohy, Podbradec, Podhora, Solany, Vojničky a Želevice). Ty získali panští úředníci.

Zaznamenaná reakce Johanna Josefa hr. Herbersteina: „*Já myslel, že si mě rozeberou komunisti - a oni za tím jsou jen moji „věrní“ služebníci!*“ Za vyvlastněný majetek vyplatil stát finanční „náhradu“. Byla ovšem podstatně nižší (na předválečné úrovni) než tržní cena pozemků po válce. (Nový stát tím připravil půdu pro éru vyvlastňování bez náhrady, kterou proslul jak režim nacisty ovládaného protektorátu, tak režim komunistický. Jakási reminiscence na dobu husitskou). Pozemková reforma byla tehdy hlavním bodem programu agrární strany a zásadně ovlivnila výsledek voleb. (Podobné metody byly využity jinými partajemi a za jiných poměrů i v letech následujících). V Poplzcích (kde byl hospodářský dvůr, původně Herbersteinův) byl v r. 1925 postaven pomník „Na památku pozemkové reformy zbudovali občané z Poplzí.“ Mnohými lidmi byl nazýván „pomník blbosti“. Ti před „reformou“ po práci „na panském“ odcházeli domů s výslužkou. Teď museli pracovat na vlastním a majetek si hlídat.

Herberstein měl další majetky v Rakousku, byl po předcích rakouským i dědičným říšským hrabětem. V Čechách psal a mluvil pouze česky. Mezi lidmi na Libochovicku měl přirozenou autoritu a u většiny byl oblíben. Byl jsem svědkem vyprávění pamětnice, jejíž matka pracovala jako děvečka v hraběcím kravíně: „*Kolik máte dětí,*“ ptal se Herberstein. „*Pět, pane hrabě,*“ zněla odpověď. „*Správče, denně bude dostávat pět litrů mléka.*“ Až do 85 let jezdil na koni a konverzaci začínal slovy: „*Tak jak to jde?*“ V Libochovicích pobýval většinu roku. Ve svých palácích a zámcích v Rakousku trávil času podstatně méně. Správa jeho statků v Čechách byla v Libochovicích. Jeho právním zástupcem byl libochovický advokát dr. Jan Kadlec. Roku 1922 založil hrabě Herberstein „*Semenářské kultury velkostatku Libochovice,*“ později Šlechtitelská stanice.

Rodinné problémy

V první čtvrtině 20. století poznamenaly život rodiny tragické události v okruhu blízkých zaměstnanců. Hraběnka Marie měla v oblibě ing. Václava Bernase, vdovce, který působil jako lesmistr na samotě Myslivna. (Bernasova zesnulá

žena Edita byla vnučkou Bedřicha Smetany). Za nejasných okolností byl Bernas postřelen a přišel o zrak. Následně byl hrabětem jmenován ředitelem panství. Vykonávání úřadu bylo pro něj problematické a odešel k dceři do Prahy. Sympatie hraběte ke Kristě Podané (byla komornou) měla za následek odchod hraběnky s dětmi do hotelu v Litoměřicích. Komorné se v r. 1918 narodil chlapec, otcovství nebylo známo. V podezření bylo několik mužů. Na jaře 1919, opět za nejasných okolností, toto dítě vypadlo služebné z tehdejšího mostu do Ohře. Tělíčko bylo nalezeno až u Herbersteinovy elektrárny. Chlapec byl pochován na hřbitově v Budyni. Na pomníčku je nápis „Náš Vojtíšek“. (Poblíž je i hrob jeho matky). Tyto události nebyly řádně vyšetřeny a vysvětleny. Proto ve veřejnosti kolovalo mnoho podezření, spekulací a pomluv. Manželé Herbersteinovi se v r. 1920 usmířili. Dali to najevo zvláštním způsobem, veřejně, na schůzi v zámeckém parku. Výše zmíněná Kristýna Podaná dostala později od hraběte dům ve Vrchlického ulici.

Na základě otcem udělené generální plné moci se v roce 1921 správy panství ujal nejstarší syn **Johann Friedrich Herberstein**, který se roku 1922 oženil a pobýval na zámku ve Vrbičanech. Byl velkým osobním zklamáním hraběte. „Fricek“ jako „první čekatel“ a budoucí dědic nezodpovědným způsobem života málem přivedl herbersteinský majetek ke krachu. A nejen to. Stal se československým občanem, jméno si nechal změnit na Jan Bedřich Herberstein, což otci velmi vadilo. Starý hrabě začal řešit svízelnou hospodářskou situaci a majetek zachránil. Doba „dvojvládí“ ale byla těžká pro zaměstnance. Nebylo možno zavděčit se oběma. To vedlo hraběte na podzim roku 1927 (bylo mu 73 let) k vydání „výnosu“, jímž zbavil marnotratného syna řízení všech statků. (Prvním dědicem ovšem zůstal). Vedení majetku vzal opět do vlastních rukou a posílil postavení ředitele Tautermanna. Tísňivý obraz situace ukazuje úryvek z výnosu:

„Zdá se, že většině mých úředníků stále ještě již rok trvající základní změny jsou nejasny. Můj nejstarší syn Bedřich, kterému jsem v nejlepším úmyslu a pro něho nejprůzračnějších intencích důvěřoval a dalekosáhlou plnou moc mu udělil, nejen že nedodržel podmínky této plné moci a veškeré ústní a písemné sliby, nýbrž také moji důvěru zneužil a spolupůsobením a vlivem známých osob přivedl jmění na pokraj zkázy. Při tom snaží se mě ještě kontrolovati. Již dlouho mne upozorňovaly státní úřady na jeho jednání, přece však jsem těmto sdělením věnoval bohužel málo pozornosti v domněnku, že můj vlastní syn by něčeho podobného schopen nebyl, a když již ne z vděku a ohledu na svého starého otce, tedy aspoň v jeho vlastním zájmu, po mizerných studiích a zahálčivém, hýřivém životě, konečně k činnosti a práci se nechal pohnouti, aby za mého života v majetkových věcech byl orientován ... (A proto) každý, kdo k němu drží, proti mně pracuje ... S veškerou rozhodností prohlašuji svým úředníkům, že tento nezdárný syn naprosto žádné přání, tím daleko méně

nějaký rozkaz nebo vyzvání některé v mých službách nalézající se osobě není oprávněn udělovati ... Bylo by bývalo povinností mého každého úředníka mně toto neslýchané nehospodářství mého syna odkrýti, a všem úředníkům, kteří toho neučinili, uděluji tímto přísnou důtku ..."

Doba 2. světové války, úmrtí hraběte, příběh nehodného syna

Situace se uklidnila jen do doby války. Na jejím začátku hrabě neskrýval jistý obdiv k úspěchům Německa a začal mluvit německy. Ve vídeňské kavárně, ve společnosti Constanzie Clam - Gallasové (která byla jeho příbuznou) se starý hrabě Johann Josef Herberstein neuctivě vyjádřil o Hitlerově nízkém původu. Dozvěděl se to syn Jan Bedřich a znova ukázal svoji pravou tvář. Z pomstychtivosti a chamtivosti udal otce nacistům. Ti zařídili v srpnu roku 1939, aby byla na velkostatky říšského hraběte Johanna Josefa Herbersteina uvalena nucená správa a byl mu zakázán přístup do Libochovic. Formálně právně postupovali podle podobných opatření, jaká používali vůči Židům. Nucený správce (Zwangsverwalter) Fiedler sídlil ve Vrbičanech. Se změnou režimu, dne 1. 9. 1939 si zažádal československý občan Jan Bedřich i jménem svého syna Jana Alexandra o říšské občanství (tj. občanství tzv. III. říše). Ve Vrbičanech později nahradil nuceného správce Fiedlera ve funkci baron von Hartrott. Starý, téměř devadesátiletý hrabě Herberstein byl nucen usídlit se ve Štýrsku, odkud (ve snaze ovlivňovat dění na svých statcích) psal nucenému správci podlézavé dopisy. Ten na ně nereagoval. Hartrott začal spolupracovat s Janem Bedřichem, nyní říšským Němcem, který byl úředním zásahem odměněn. Stal se znovu „substitučním čekatelem“. Ne nadlouho. Pro nedovolené držení zbraně byl souzen a odsouzen na 18 měsíců do vězení a rovněž mu byl zakázán přístup do Libochovic.

Na svém rodovém sídle v dalekém Štýrském Hradci dne 25. května 1944 zemřel ve věku devadesáti let Johann Joseph, Reichsgraf von Herberstein und Proskau. 6. června zemřela jeho žena Marie, hraběnka z Galenu.

Nezdařený atentát na Adolfa Hitlera v létě 1944 a následný příchod gestapa na vrbičanský zámek, vedly nuceného správce von Hartrotta k sebevraždě. Nově jmenovaný nucený správce Gröschel toleroval tajné návraty Jana Bedřicha na Libochovicko, kde si půjčoval u zaměstnanců velkostatku a sliboval jim po válce náhradu. V libochovickém zámku byl na konci války umístěn štáb německé luftwafe.

Po válce Jan Bedřich opět „převlékl kabát“. Pobýval v Praze, kde s odznakem KSČ na klopě saka nastartoval novou kariéru, jako dočasný pracovník ministerstva zahraničí. Nebyl ale schopen vysvětlit své styky s nacisty za doby protektorátu a záhy odešel z Československa na západ. Sourozenci žijící

v Rakousku se s ním odmítli stýkat. Žil osamocen v západní Evropě a zemřel v bídě r. 1965.

Závěr

Fakticky zůstaly Libochovice ve vlastnictví rodu Herberstein-Proskau cca do II. světové války. Po dobu německé okupace výnosy z majetku využívala německá, tzv. III. říše. Na základě Benešových dekretů byl Herbersteinům v roce 1945 zabaven majetek. Zámek připadl Národnímu pozemkovému fondu. Elektrárna a cukrovar byly znárodněny. Polnosti a statky (Chotěšov a Poplze) byly rozparcelovány. Lesy, pila v Budyni a správa dvora Vrbičany připadly Státním lesům.

Herbersteinové vlastnili panství libochovické (z právního hlediska) až do roku 1945, tedy 86 let. Dietrichsteinové společně s Herbersteiny byli vlastníky libochovického panství 269 let. Rod od té doby žije převážně v Rakousku.

Snaha Jana Alexandra Herbersteina (syna Jana Bedřicha) o restituci majetku byla (z příčin uvedených výše, jako např. říšské občanství) ústavním soudem zamítnuta v r. 2014.

Johann Josef hrabě Herberstein zachoval a zvelebil majetek zděděný po předcích, pokračoval ve tvorbě kulturního prostředí a krajiny, zasloužil se o české Vrbičany, podporoval občanská sdružení, dal obživu a osobně pomohl mnoha zaměstnancům. I přes těžké životní zkoušky zůstal věrný zásadám, v nichž byl vychován. Jeho někdejší majetek nyní užívají na úrovni, „na jakou mají“ (kulturně i finančně), instituce státní, samosprávné i soukromé. Uznání za to, co pro libochovicko udělal, se hraběti Johannu Josefovi nedostalo.

5. Prameny

- [1] Čapek, J.: Dějepisný místopis města Libochovic nad Ohří. Roudnice, 1878, 175 s.
- [2] Janáček, J.: Doba předbělohorská, 1526-1547. Academia, Praha 1984.
- [3] Janáček, J.: Rudolf II. a jeho doba. Svoboda, Praha 1987.
- [4] Janda, A: Paměti osady Vrbičany. 1924, 71 s.
- [5] Kaubek, A.: Děje města Libochovic nad Ohří. Litoměřice 1874, 407 s.
- [6] Koblasa, P.: Vývoj libochovického panství od 17. století. Rodopisná revue 4/2008
- [7] Kolektiv: Libochovice, rodiště Jana Evangelisty Purkyně. Měst. NV Libochovice, 1960. 107 s.
- [8] Kolektiv autorů.: Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Svoboda Praha, 1984.
- [9] Korous, K.: K temnotám v české historii. Soukromý tisk, 2007, 38 s. 2. vydání 2013 na:
<http://librinostri.catholica.cz/download/Temnoty2013-z.pdf>
- [10] Kubiček, P.: Jan Evangelista Purkyně. In: Tempus Medicorum 7/8-1999.
- [11] Libochovice, město Jana Ev. Purkyně. Spisek ke 400. výročí povýšení na město. Neznámý autor a vydavatel, 1960. 8 s.
- [12] PEKAŘ, J.: Omyly a nebezpečí pozemkové reformy. Praha 1923.
- [13] Purkyně, J. E.: Vzpomínky na mládí prožité v Libochovicích. Měst. NV Libochovice, 1969, 53 s.
- [14] Psovníčková, J.: Rodokmen Jana Evangelisty Purkyně (Praha 1937). Rodopisná revue on - line, roč. 12, 2-2010.
- [15] Špecingr, O.: Herbersteinové a ti druzí. Libochovické noviny 2003.
- [16] Trávníčková, E. a kol.: Jan Evangelista Purkyně, život a dílo. Sborník. Avicenum, Praha 1986.
- [17] Rozsudek Ústavního soudu ze dne 23. 1. 2019, čj. I.ÚS 3624/18, www.usoud.cz

OBSAH

1. Páni ze Zajíce	s. 2
2. Muž činu - Jiří Popel z Lobkovic	s. 7
3. Nejslavnější libochovický rodák Jan Evangelista Purkyně.....	s. 11
4. Johann Joseph hrabě Herberstein v proměnách doby ...	s. 16
5. Prameny	s. 21

3. doplněné vydání - L. P. 2020

1. vydání (2002). 2. doplněné vydání (2004) vlastním nákladem
v omezeném počtu výtisků s osobním věnováním.

© Ing. Karel Korous, CSc.